

Temat opracowania: **OBRONA KONIECZNA**

Autor opracowania: **Anna Wróblewska**

Data: **15.11.2013 r.**

Obrona konieczna (potocznie nazywana „samoobroną”) jest jednym z kontratypów wyłączających odpowiedzialność karną. Nie każde jednak działanie w obronie koniecznej będzie warunkowało bezprawność czynu. Zgodnie bowiem z regulacją ustawową, działanie w obronie koniecznej musi zmierzać do odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na dobro prawem chronione¹. Tak sformułowana definicja legalna, z uwagi na zawarte w niej ocenne znamiona, rodzi jednak wiele niejasności interpretacyjnych oraz rozbieżności w judykaturze. Znane jest kontrowersyjne rozstrzygnięcie sądu w sprawie kobiety, której śmiertelne postrzelenie mężczyzny kradnącego jej mienie (transformator) zostało uznane jako działanie w ramach obrony koniecznej². Dyskusyjność tego orzeczenia wynika z doniosłości zasady proporcjonalności dóbr. Przykładowo, wedle tej zasady, nie będzie działaniem w granicach obrony koniecznej, działanie człowieka, który postrzeli chłopca kradnącego owoce z sadu. Na jednej szali mamy bowiem mienie w postaci owoców, a na drugiej - zdrowie, a nawet życie. Innymi słowy, środki podejmowane w ramach odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na dobro chronione prawem muszą być proporcjonalne w stosunku do dobra, które jest naruszane.

Jak już wspomniano, nie każde działanie w ramach obrony koniecznej będzie zwalniało z odpowiedzialności karnej. Kluczowe jest bowiem zbadanie czy w danych okolicznościach nie doszło do przekroczenia granic obrony koniecznej³ czyli do tzw. ekscesu. Wyróżnia się dwa rodzaje ekscesu: eksces intensywny oraz eksces ekstensywny. Przekroczenie granic obrony koniecznej w pierwszym przypadku polega na zastosowaniu obrony niewspółmiernej do niebezpieczeństwa zamachu (a więc wbrew zasadzie proporcjonalności dóbr). W drugim zaś przypadku, obrona ma charakter przedwczesny (nie nastąpił jeszcze zamach na dobro) albo spóźniony (gdy zamach się już zakończył).

Oceniając czy dana osoba działała w warunkach i w granicach obrony koniecznej należy zachować obiektywne spojrzenie i mieć na uwadze specyfikę sytuacji, w której dana osoba się znalazła. Nadto, sam Ustawodawca bierze pod uwagę szczególność tych warunków, ponieważ w przepisie art. 25 § 3 k.k. przewiduje możliwość odstąpienia od wymierzenia kary jeżeli przekroczenie granic obrony koniecznej było wynikiem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami.

¹ Zdaniem M. Cieślaka mianem dóbr prawnych określa się podstawowe wartości społeczne, a więc takie wartości jak np. życie człowieka, jego zdrowie, wolność, nietykalność, a także wartości o charakterze zbiorowym, jak np. niepodległość państwa, jego integralność, bezpieczeństwo. M. Cieślak, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 25.

² Sprawę tę przywołuje np. J. Błachut, *Wybrane problemy stosowania instytucji obrony koniecznej w prawie karnym*, MoP 2005, nr 4, Wersja elektroniczna, Legalis.

³ Art. 25 § 2 k.k.: w razie przekroczenia granic obrony koniecznej, w szczególności gdy sprawca zastosował sposób obrony niewspółmierny do niebezpieczeństwa zamachu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

Jednakże, jak trafnie zauważył Sąd Apelacyjny w Katowicach z dnia 24 sierpnia 2011 roku (sygn. akt II AKa 161/2011, LexPolonica nr 3952051), w zasadzie każdy bezprawny, bezpośredni i rzeczywisty zamach na dobro prawem chronione i konieczność podjęcia obrony koniecznej dla odparcia tego zamachu wywołuje u atakowanego pewien rodzaj wzburzenia, zdenerwowania czy obawy. Nie oznacza to jednak, iż w każdym przypadku spełnione są warunki do zastosowania wobec sprawcy art. 25 § 3 k.k. Sytuacja opisana w art. 25 § 3 k.k. ograniczona być musi do takich tylko wypadków, w których przyjęto, że okoliczności zamachu, oceniane obiektywnie, racjonalnie tłumaczą wywołanie stanu strachu lub wzburzenia, a stan ten przesądził o sposobie odparcia zamachu. Artykuł 25 § 3 k.k. nie może być bowiem wykorzystywany do likwidowania kolizji między prawnymi i społecznymi ocenami przez rezygnację z trafnego orzekania, lecz ma stanowić podstawę rozstrzygnięcia w wypadkach ustalenia określonej nim przyczyny przekroczenia granic obrony koniecznej.